

Bromková, Petra, *Definice náboženství z hlediska sémiotiky Ch. S. Peirce*, diplomová práce, EKS 2016.

Michal Karla, posudek vedoucího práce

Svou diplomovou práci věnuje autorka oblasti, jež bývá v návaznosti na M. Raposu (1989) označována jako theosémiotika, neboli Peircově sémioticky založené filosofii náboženství. Při této příležitosti čerpá hojně z Peircových metafysických textů, zabývající se jeho kosmologií a kosmogonií, koncepcí kontinua (synechismus) a reálné náhody (tychismus), objektivním idealismem, evoluční láskou a důkazy Boží reality, jinými slovy oněmi partiemi Peircova díla, jež W. B. Gallie charakterizuje coby "černou ovci či bílého slona [Peircova] filosofického odkazu" (1952: 216), které dodnes budí rozpaky nejen u empiricky a scientisticky zaměřených čtenářů. Obecně tyto temné texty nedobré pověsti patří k méně komentovaným, specificky a tím více to pak platí o Peircově pojetí náboženství a Boha, jemuž byly do současné chvíle věnovány pouze dvě monografické práce - Orange (1984) a Raposa (1989) - z nichž obou autorka samozřejmě ve své práci čerpá. Velmi tedy oceňuji, že si pro svou práci zvolila toto málo probádané (v českém prostředí prakticky neznámé) a spletité téma.

Východiskem práce je všeobecná otázka uplatnění Peircovy sémiotiky pro studium náboženství (s. 1). Konkrétně jde autorce o to vysledovat, jak se závěry Peircovy teorie znaku promítají do jeho náboženského myšlení a zda toto nelze (v návaznosti na interprety jako Raposa, Pfeifer aj.) chápat v posledku jako úběžník Peircových zkoumání metafysiky, pragmatismu a sémiotiky, jimž jsou věnovány jednotlivé kapitoly práce. Vedle této linie je zde ještě linie druhá, vedlejší, občas se vynořující z linie hlavní a kladoucí si otázku nakolik jsou Peircovy závěry aplikovatelné na religionistické studium (např. s. 2-4, 20, 56, 61-2) - zde autorka dospívá k závěru, že pro svou inherentní vágnost Peircova koncepce příliš použitelná není (s. 54), leda svým důrazem na neredukovatelně komunitní rozměr náboženské zkušenosti (ibid.), podceňovaný naopak v daleko slavnější koncepci Peircova žáka W. Jamese.

Svůj výklad Peircova sémiotického pojetí náboženství autorka koncipuje ve třech kapitolách. V první kapitole ("Peircova metafyzika") se její zkoumání odráží od Peircova tvrzení, že Bůh je nejvšeobecnějším znakem, vlastní podmínkou a principem sémosis (s. 12-13), zároveň však hovoří o vesmíru jako o znaku Boha (s. 13). Jako řešení této iniciální protichůdnosti autorka navrhuje chápat první jako znak-representamen a druhý jako znak-interpretant (ibid.), jež jsou objektivně sjednoceny v lásce, chápané Peircem v textu "Evolutionary Love" jako tvůrčí princip růstu (s. 16) - tato láska je rovněž Bohem. Pozorovatelný růst kosmu se pak pro Peirce stává podkladem jeho hypotetického argumentu pro realitu Boha, jak autorka ukazuje v analýze příslušného Peircova eseje (s. 14-15). Toto Peircovo pojetí má dva závažné problémy: jednak je nebezpečně pantheistické (s. 18-19), jednak je zde Bůh není chápán jako osoba, nýbrž spíše jako pouhý princip (s. 19).

Předmětem druhé kapitoly je Peircova methodeutika. Zde je vůdčí linií Peircovo pojednání o vztahu vědy a náboženství z hlediska ustavování přesvědčení (s. 24nn.) na straně jedné a z hlediska vztahu teorie a praxe na straně druhé (s. 39nn.). I zde si autorka všímá nejednoho napětí mezi jednotlivými oblastmi Peircovy teorie: například Peirce sice vyměřuje jakékoli zkoumání včetně toho vědeckého jakožto ustavování přesvědčení (s. 24-25), zároveň ale jinde tvrdí, že ve vědě není přípustné mít o čemkoli předem nějaké přesvědčení (s. 40-41). Základní otázkou však zde je distinkce mezi ustavováním náboženského a vědeckého přesvědčení a relace obou k

falibilismu. Zatímco falibilita vědeckých propozic je podmínkou ustavičné korekce vědeckého poznání, propozice dogmatické víry tento status nemají. Zdá se, že tedy ustavování náboženského přesvědčení probíhá především prvními dvěma (neústupnost, autorita) ze čtyř metod popsaných Peircem v článku "Fixation of Belief". Rozřešení sleduje autorka na Peircově pragmatické koncepci pravdy a reality jako toho, co je objektem tvrzení, jež odolá veškerým pokusům o vlastní zpochybnění. Jak věda, tak víra mají tentýž předmět - pravdu (s. 43, 46). Je-li předmětem víry pravda, pak je v ní uplatnitelný falibilistický přístup zkrátka proto, že její propozice mohou být kontinuálně zpochybněny, avšak v posledku ne zpochybněny. To však ústí v to, že obsah takové falibilisticky udržitelné víry musí být, uzavírá autorka, extrémně vágní (s. 46).

Závěrečná kapitola "Pojetí náboženství z hlediska sémiotiky" Peircovo pojetí náboženství shrnuje a doplňuje. Na tomto místě je dle mého soudu škoda, že se autorka nepokouší rozvinout interpretaci D. Orange, která spatřuje Peircovu ideu Boha jako princip jednoty čtyř velkých odvětví Peircovy filosofie - pragmatismu, synechismu, normativní vědy a evoluční kosmologie (s. 52). Na druhou stranu, jak lze z práce odtušit, je takto rozmáchlá syntéza problematická, neboť - jak bylo ukázáno výše - provázejí Peircovy theosémiotické úvahy vedené v jednotlivých podoblastech jeho systému četná napětí a rozpory, jež v konečné instanci nelze snad rozřešit jinak než poukazem k Peircově svérázné "dialektice" vágnosti a distinktnosti. Peircovo pojetí ideje Boha - a zde bych autorku doplnil - se tak nakonec zvlášť neliší od pojetí Kantova, neboli jde pro Peirce o ideu sice nutnou, ovšem nutnou v její vágnosti, přičemž pokusy o její konkretizaci stejně nutně ústí do nerozřešitelných rozporů.

Dle mého mínění by závěru práce více slušelo stanovisko kritické, k jehož zaujetí shromáždila autorka dost evidence, než aktuálně zvolené a nepřiliš vyznívající stanovisko opatrně smířlivé. S tím se pojí má hlavní výtka, sice že práce by mohla být stylisticky a expozičně zdatnější, jinými slovy, poskládat celou úvahu dohromady vyžaduje od čtenáře určitou míru úsilí, kterou by mu autorka mohla usnadnit. S tím se pojí i to, že jak Peircovy tak autorčiny teze na některých místech vyznívají poněkud naivněji a banálněji, než ve skutečnosti jsou. Rovněž se vyskytují některé floskule jako např. "přispět svou špetkou" (s. 5) či "taje metafysiky" (s. 56). Na druhou stranu jsem v práci našel jediný překlep (s. 61), exegese jednotlivých Peircových textů jsou věrné, uvážíme-li, že by každá mohla rozsahem pokrýt celou práci, literatura zahrnuje většinu toho, co bylo k tématu napsáno.

Autorka si pro svou práci zvolila originální a komplikované téma, vyžadující syntézu rozmanitých partií Peircova textového korpusu. Tato syntéza by mohla být v posledku dotaženější, nicméně i tak není přínosem práce rozhodně pouze její výchozí ambice, nýbrž i způsob, jímž je naplněna, ať již co do otázek, jež nastoluje, či vyzdvižením nepřiliš akcentovaných momentů Peircova díla, jako je eklesiomorfní podoba vědecké komunity (s. 61) či v konečné instanci religiozní orientace a motivace celé Peircovy filosofie a sémiotiky, jinými slovy obecně vylíčením odlišného obrazu Peirce, než je ten navyklý, včetně rozpačitosti, již má takový obraz stále potenciál vzbuzovat, podpořené prokazatelnou (byť ne vždy nejelegantněji demonstrovanou) znalostí Peircova náročného díla a literatury o něm.

Práci **doporučuji k obhajobě** a navrhuji hodnocení **výborně**.